

Något om människor jag mött

© Bo Börjemalm 2007

Några minnen av människor i Bergby och närliggande byar.

Josef Olsson

Ett öde som fångslade drabbade Josef Olsson i Västerkulla. Han led av stora besvär med ryggen och kunde tidvis inte arbeta. Någon varaktig bot på detta kunde inte åstadkommas. Så länge det var möjligt var han igång och arbetade efter förmåga när sjukdomen emellanåt lättade sitt grepp. Genom grannars hjälp och insatser av övriga familjemedlemmar kunde gården hållas igång.

Josef Olsson var en mycket vänlig och framsynt man. Han deltog i ledningen av den elektriska distributionsföreningen på orten liksom i det sjösänkingsföretag genom vilket Västersjöns yta sänktes, genom att avloppsdiket försågs med djupt liggande rör. Därigenom vanns att sjön inte längre svämmade över på vårarna. En antal öppna diken, som ledde till sjön försågs med rör och lades igen. Åtgärderna ledde till att de åkrar som avvattnades via sjön blev mer odlingsbara och fick större sammanhängande ytor.

Sjukdomen måste ha varit en stor plåga för denne man, som, vad jag förstår, ville leva ett rörligt liv, vara ute och arbeta på sina ägor eller hemma på gården eller söka rekreation genom att vara ute i naturen. Sjukdomen förvärrades och som jag minns det blev han helt sängbunden i början av 1950-talet.

Familjen Carlsson/Albinsson

En annan familj som småningom fick känna på vad livet ibland kan vara grymt, var familjen Carlsson/Albinsson. I slutet av 1950-talet eller i början av 1960-talet inträffar följande. Mamma Anna avlider oväntat på sjukhus, som jag minns för behandling av struma. Pappa Albin, som håller på att lämna sin gård och flytta och avser att försörja sig på att arbeta åt bönder, omkommer i en trafikolycka. Det äldsta barnet, Birgit, avlider i samband med sin första förlossning. Barnen Albinsson av vilka de äldsta var nära mig i ålder, lekte jag emellanåt med under min uppväxt.

Jag minns en gång när jag var ute och cyklade i Norrby och upptäckte ett antal människor på en åker. Det visade sig att det var Albins, som var ute och plockade potatis. Det fanns en ledig hacka, så jag deltog en stund i plockandet. Jag noterade att Albin kröp på knäna och med stora, långa och starka tag plockade potatisen med bara händerna. Jag undrade inom mig hur många potatisar han missade. Förmodligen ansåg han att man fick inte vara alltför noga när man arbetade, utan det var också viktigt att arbetet gick undan, så att det blev något gjort. Birgit Albinsson hade det nog inte så lätt med det teoretiskt inriktade skolarbetet. Hennes begåvning låg på ett annat plan. Långt efter det hon slutat skolan besökte hon vid ett tillfälle pappa. Vad besöket handlade om vet jag inte, men jag hörde att de talades vid en längre stund. Efteråt sa pappa att ”den flickan har utvecklats mycket”. Pappa var mycket tankfull och det är sannolikt att han ställde sig frågan, varför han inte redan i skolan kunnat stimulera henne till en sådan utveckling.

Karl Jansson

En liten episod som jag upplevde hos Karl Jans kan ge en glimt av livet. Vi hämtade mjölk i den gården, varför människorna i den var mer bekanta för oss. Apropos mjölkhämtningen kunde den ibland om somrarna vara lite besvärlig, då Karl hade hästarna lösa på gården

emellanåt. Att bara gå rätt över gården i närheten av så stora djur, som inte kände igen mig, vågade jag inte. Ibland kunde man smyga sig bakvägen till mjölkflaskan, men ibland fick någon annan i familjen hämta denna.

Nåväl. Vid ett tillfälle, sannolikt inte långt efter en julhelg, passerade jag gården, och såg Karl ute vid ett hus som bl a var snickarbod. Jag som var intresserad av vad folk arbetade med knallade upp till honom och tittade på en stund. Då kom Albert Melin förbi på vägen nedanför. Karl vinkade med hela armen ”kom upp här”. Albert kom och dom pratade en stund. Därefter bar det av in i köket till syster Anna. Även jag fick följa med. Därinne bjöds på kaffe. Efter en stund steg Karl upp och plockade fram en flaska och ett par spetsglas ur ett skåp. Albert tittade på något förvånat och sa ”Har Du kvar Du?” och Karl genmålde att han brukade inte så mycket. Jag noterade att Albert ordnade sig en kask, genom att tömma det mesta av innehållet i spetsglaset i kaffet.

Ibland kunde man stöta på Karl ute på ägorerna. Det är allmänt bekant att Karl månade mycket om sina hästar. En gång när han harvade och jag kom förbi, hörde jag honom prata med hästarna. Den här gången talade han om för dom, att nu fick dom fortsätta att arbeta eftersom dom hade varit stygga tidigare. När arbetet var färdigt gick han framför hästarna och tog upp två små brödbitar ur bröstfickan, vilka erbjöds hästarna. Den äldre hästen tog emot brödbiten medan den yngre hästen vägrade. Karl trugade inte utan stoppade tillbaka brödet i fickan. Eftersom jag inte har någon vana att hantera hästar, undrar jag vad som kunde ha gjort hästen sur och som möjligen bidragit till den tidigare ”styggheten”.

Apropå hästarna råkade jag en gång ställa till en del besvär för Karl. Jag satt i skymningen uppkrupen på en grindstolpe av sten, tillhörande skolans staket vid vägen. Jag såg att Karl var på väg hem med hästarna, som inte var spända för något redskap eller någon vagn. Han gick mellan dem och ledde dem. Jag satt kvar alldeles stilla på grindstolpen och undrade om han skulle lägga märke till mig. Karl med hästar passerade, uppenbarligen utan att se mig. Av någon anledning, möjligen för att skrämmas lite grand, hoppade jag ner från stenstolpen när hästarna hade passerat, sannolikt omkring 5 meter, och gav till ett kraftigt tjut. Jag hörde att hästarna blev oroliga och stampade i marken. Att man kunde skrämma hästar på detta sätt var jag tämligen omedveten om, men Karl gick ju och ledde dem så det kunde väl inte vara så farligt. Den här kvällen skulle morfar komma och hälsa på oss. När han efter ett tag kom, berättade morfar att han träffat en gammal man på vägen utanför skolan, som frågade om han hade sett till ett par hästar. Jag blev mycket betänksam men fann för gott att hålla tyst om vad jag gjort. Jag hörde inget mer om händelsen och antar att Karl småningom fann sina hästar och att både Karl och hästarna var oskadda. Hästarna hade kanske sprungit hem.

Vid ett tillfälle när Karl med en slåttermaskin slog en äng som var tuvig och ojämn, passerade jag och såg att han hade svårt att lyfta kniven tillräckligt högt. Han körde därför fast ideligen. Man kunde lätt ta tag i en snett uppåtriktad träpinne ytterst på kniven och lyfta denna en bit. Jag gick med bakom kniven, utan att fråga Karl, och gjorde så ett antal varv. En eller ett par gånger stannade Karl och smorde slåttermaskinen. Karl sa inget utan vi fortsatte att klippa. När det var några varv kvar och jag tyckte att nu nog var dags att gå hem och gjorde ansatser att göra detta, frågade Karl om jag ville gå med också de varv som var kvar, vilket jag gjorde. Han uppskattade tydligen hjälpen.

Agaton Matsson

En annan person som jag gärna minns är Agaton Matsson. Han bodde visserligen i Veda, men hade tidigare bott i Bergby Gård och hade genom bl a sitt politiska engagemang en vida förankring i bygden, varför jag tycker att han platsar bra även i detta sammanhang.

Agaton var en reslig och kraftfull gestalt. Han hade förmågan att yttra sig meningsfullt i offentliga sammanhang, därtill också tränad genom sitt deltagande i det offentliga livet. Om

jag inte minns fel representerade han Bondeförbundet/Centerpartiet i kommunalfullmäktige i Häverö. Han var nämndeman vid tinget i Häverödalen och småningom kyrkvärd i Häverö kyrka, ett uppdrag han skötte mycket samvetsgrant. Han var så gott som alltid i kyrkan om söndagarna och andra kyrkliga högtider. Sannolikt hade han flera uppdrag.

Agaton hade en fin humor och många intressen, bl a idrott. Åke Fransson och jag frågade en gång Agaton om vi fick spela fotboll på Vedas betesmarker. Det var inget problem. Alla betesmarker var tillåtna. Under några år i mitten på 1940-talet hade jag en sk klubbodling i ett trädgårdsland, som upplåtits med hjälp av Agaton och som tillhörande en fastighet i Veda. Vatten kunde hämtas i en gammal brunn i närheten och gödsel fick jag hämta i den likaså hyggligt närbelägna gödselhögen. Genom detta engagemang kom jag också i närmare kontakt med de som bodde i Veda.

Gården i Veda var så stor att den också höll en tjur. En återkommande föreställning på ladugårdsbacken var när en ko skulle betäckas. Ibland var kon stillsam och slöt ögonen emellanåt under ceremonin, ibland var kon inte alls med på noterna, utan fick hållas i ordentligt. Vid ett tillfälle observerade jag att Agaton var ute ensam med tjuren och en kviga för att försöka få denna betäckt. Det var nu inte så lätt att hålla två djur samtidigt, och kvigan var ganska förskräckt och hoppade omkring. Jag kände att min närvaro nog inte var önskvärd, så jag avlägsnade mig stillsamt. Dock hann jag notera hur Agaton med ett kraftigt och sannolikt ganska obarmhärtigt tag i kvigans svans försökte hålla henne på plats. Jag misstänker att kvigan följande dag, om inte annat, var något öm i svansen.

En dag tog sig Agatons son före att segla med skorna i gödselvattnet till hans mammas stora förtrytelse. Hon talade genast om för Agaton vad som förevarit och denne gick med bestämda steg till sonen och tog honom i örat. Jag som var i närheten och åsåg det hela, vilket såg något komiskt ut, hade inte förstånd nog att låta bli att skratta. För detta fick jag dock inte någon reprimand, utan jag såg på Agaton att även han nog kunde förstå, att det hela kunde upplevas som komiskt.

Agatons förhållande till maskiner var inte alltid det bästa. Att köra traktor tyckte han länge kändes svårt att lära sig. Men en dag kunde man trots detta se honom köra traktorn. Vad hade hänt. Jo, vid ett besök hos oss berättade hans hustru, att någon utsocknes dam hade förvånats över att han inte själv körde traktorn. Hon frågade därför ungefär: ”Men kör han verkligen inte traktorn själv”. Agaton hörde detta, blev arg och satte sig att köra. Jag tyckte att detta var väl inte så roligt för honom att höra berättas, men Agaton skrattade lite återhållet och sa: ”Det är sånt som hjälper en framåt”. Hans humor förnekade sig inte.

Matilda Olsson och Märta Eriksson

Den närmaste bondgården var Matilda (Tilda) Olssons. Där fanns förutom Tilda hennes dotter Märta Eriksson. Emellanåt var jag ganska ofta hos dem under min tidiga uppväxt. Här kunde man på nära håll följa arbetet på gården. Det var korna, som skulle vallas till och från betet, vilket kunde vara lite besvärligt, när det gällde den lite längre bort belägna byängen. Korna skulle mjölkas morgon och kväll och mjölken tas omhand. Den separerades med en handdriven separator. Hönsen skulle matas liksom grisen om det var den tid på året som det fanns gris på gården. Griskultingen inköptes på våren eller möjligen i början av sommaren från en grisbil tillhörande en kringresande grishandlare, som kom från Tumba. Den slutade sina dagar i likhet med sina olycksbröder i lagom tid till jul. Jag fick aldrig veta när slakten skulle ske, men fick berättat hur det skulle gå till. Barns närvaro var inte önskvärd. Ett år kom jag förbi när grisen togs omhand just efter slakten. Hur man skrapade av borsten på huden och hur man öppnade kroppen och tog ut inälvorna och hur man tog hand om dem. Jag antar att man småningom styckade grisen och saltade köttet, som före frysarnas tid förvarades i kar i brygghuset.

Hos Tilda fanns det ingen häst på gården. Allt som fordrade körslor fick därför tingas av bönderna. Man kan undra hur lönsamt det var att driva en sådan gård, men uppenbarligen gick det. Vid höbärgningen förekom det ibland att Tilda och Märta bar in höet från närbelägna åkrar. De lastade då höet på ett par långa trästänger, som de bar mellan sig, en i vardera handen. Jag kommer ihåg att ibland även Enok Matsson kunde vara behjälplig med körslor. Av ev misshälligheter med anledning av den uteblivna lysningen märktes intet. På gården fanns också två honkatter. Icke kastrede hankatter var därför illa sedda. Ett stort hatobjekt var Albins stora hankatt. Ibland nästlade han tydligen in sig i köket hos Tildas. Tilda muttrade om hur det sprutade runt väggarna. Dom skulle kastreras enligt Tilda. När jag frågade vad kastredning var blev det lite besvärligt att svara. Tilda hittade därför på en historia enligt följande. Man placerade en höna framför katten och täckte över kattens huvud med en duk. Därefter stack man katten i huvudet med en nål genom duken, varvid katten skulle tro att det var hönan som hackat honom. Följaktligen var katten i fortsättningen rädd för hönor. Möjligen har jag glömt något led i berättelsen. Det är svårt att förstå hur ovanstående skulle skrämra katten från att söka upp honkatter. Jag var tvivlande redan då, men fick nöja mig med vad som sagts. Jag antar att det varje år blev en eller två kullar kattungar, som man måste göra sig av med.

Olyckor inträffade emellanåt med djuren. Det var kon som rev sönder en spene på taggtråd och katten som fick ett ben avklippt av en slättermaskin. Spenen kunde en veterinär sy ihop, så kon gick inte förlorad, men det var besvärligt att mjölka henne en tid. Katten måste avlivas. Flera år senare, när mina kontakter med gården inte längre var så många, förlorade man en ko, som trasslat in sig i uppbindingen och avlidit en natt. Man hade tre kor. En av dem vill jag minnas hette Hjärtros. Hon var lite folkilsken så man undvek att gå in i kohagen. Men när Tilda var med tyckte jag kunna känna mig säker. En gång på ladugårdsbacken stod jag bredvid Tilda framför kon, som såg sur ut. Bäst som det var gjorde hon ett utfall mot mig. Jag flydde illa kvickt upp mot det närbelägna källartaket, medan Tilda gormade på kon och slog till henne med en träräfsa som hon råkade ha i handen. Min försiktighet med stora djur blev större.

När man körde in hö var det önskvärt att höet trampades till. De flesta barn tyckte tydligen att detta var roligt och slog till och med kullerbyttor i höet. Jag var inte lika entusiastisk, utan tyckte höet var stickigt, bossigt och kliade. Märta noterade att jag inte tyckte särskilt bra om ifrågavarande sysselsättning. Annars var det roligt att emellanåt kunna hjälpa till lite grand. Jag fick alltid en liten slant för det jag gjorde. Vid ett tillfälle hämtade jag 10 kg hösalt från affären. En gång stötte jag på Tilda vid en auktion i Norrby. Hon hade ropat in en separator. Jag kunde då hjälpa henne med att dra hem denna på min cykel.

Man fick vara lite försiktig med vad man talade om för Tilda och Märta. Torsten var född i februari och om man tänjde lite på reglerna var det ingen orimlighet att han fick börja skolan kalenderårsmässigt ett år för tidigt. När Torsten närmade sig skolålder frågade Tilda en dag om Torsten skulle börja skolan till hösten. Utan att jag hade hört något om detta hemma, svarade jag lite obetänksamt helt ur egna tankar: "Kanske om det var en annan fröken". Nu hämtade Fröken Fogelin mjölk hos Tilda och det dröjde inte många timmar innan hon var underrättad om mitt uttalande. Tack och lov nöjde sig Fröken Fogelin med att min moster mycket allvarligt förklarade att det hade vi inte talat om hemma. Moster uppmanade mig att om jag träffade fröken måste jag be om förlåtelse. Jag höll mig dock på behörigt avstånd från fröken en tid framöver. Torsten fick börja ett år tidigare i skolan, sannolikt för att han ändå var mycket i skolan och ansågs skolmogen.

Tildas ladugård var inte särskilt öppen och lättvädrad. Om man gick in i den blev man väl impregnerad med en kraftig ladugårdslukt. Detta var inte särskilt populärt när man kom hem. Ofta hette det "Ut med dej på trappan, av med kläderna och häng dem där".

Något som i barnåren var roligt, var att på hösten få vara med och rycka upp betor. Märta visste berätta, att en gång, när jag sannolikt var 4 eller 5 år, kom jag tidigt till betlandet och gick omkring i detta och väntade på att arbetet skulle börja. Det var daggvått i landet och byxbenen blev mycket våta. Det blev nödvändigt att gå hem och få nya byxor. När jag fått det fick jag inte gå tillbaka till betlandet, till min sannolikt mycket stora besvikelse.

I många år var det problem med vatten på somrarna, ibland även på vintern. Med hjälp av en cykelkärra och stora mjölkflaskor hämtades vatten från skolans brunn. Tilda var betänksam att låta borra i en av de egna brunnarna. Vid skolan hade det behövts ca 40 meter, vilket nog kunde vara acceptabelt, men det fanns också exempel på ställen där man borrar nästan 100 meter för att få tillräckligt med vatten. Det gick många år innan Märta bestämde sig för att låta borra i den mindre brunnen, som låg nära boningshuset. Tilda hade då slutat sina dagar. Det visade sig att man behövde borra endast ca 20 meter innan man fick tillräckligt med vatten. Hade man borrar tidigare skulle mycket slit med vatten ha inbesparats. Jag kan tänka mig att Märta grämde sig.

Många minnen dyker upp när jag tänker på Tilda och hennes dotter Märta. Jag är glad att jag genom dem fick en god inblick i livet och arbetet på en bondgård. Jag tänker med glädje på dem.

Sven-Erik Oskarsson

En annan person, som inte bodde i någon av byarna Norrby, Bergby och Västrekulla, men väl näst intill, och vars arbetsområde täckte även dem, var smeden och hovslagaren Sven-Erik Oskarsson. Efter smeden Lindgrens bortgång blev det en tid tyst i smedjan. Det dröjde dock inte så länge innan Sven-Erik, hans föräldrar och några bröder flyttade in i gården. Jag bör ha varit ca 13 år när detta skedde. Jag tyckte alltid det var roligt att vara med i smedjan och se på när smeden arbetade, och var glad över att han tillät detta. Mycket av arbetet bestod av svetsning, men allra intressantast var när det var smide på gång. Ett talesätt säger: ”Man måste smida medan järnet är varmt”. Jag kunde tydligt notera med vilken styrka och snabbhet Sven-Erik arbetade under smide. På samma sätt gick det undan när en häst skoddes. En smed var en viktig person inom näringslivet på landet. Till Sven-Erik kunde man vända sig med det mesta inom hans yrkesområde. Det kunde gälla att laga skolans luciakrona eller diverse köks- och trädgårdsredskap, att laga jordbruksredskap eller jordbruksmaskiner eller att svetsa motorcyklar. Många har säkert skänkt en tacksamhetens tanke till Sven-Erik, när ett redskap eller en jordbruksmaskin gått sönder mitt under skörden och de genom honom snabbt kunde få skadan lagad.

Sven-Erik var intresserad av vad som hände och skedde i samhället och hur samhället utvecklades. Det var alltid intressant att ta del av hans tankar och diskutera med honom. I hans föräldrahem läste man mycket böcker. Familjen var mycket trogna lånare i folkbiblioteket och även Sven-Erik torde ha läst en hel del av dessa böcker. Som småföretagare var han givetvis intresserad av det som berörde hans verksamhet. Han ansåg att samhället inte var särskilt snällt mot de små företagarna. Någon pensionering från arbetet var vad jag förstår aldrig aktuell. Han höll igång arbetet till hög ålder. Småningom sade kroppen ifrån. Det är lätt att förstå att t ex handleder tog mycket stryk av allt hanterande av tunga verktyg i smedjan.

Jag minns med glädje och tacksamhet Sven-Erik Oskarsson, för hans öppna attityd till mig som åskådare till hans arbete och för alla gånger vår familj fick anlita hans yrkeskunnande. Sven-Erik var den förste som jag fick åka motorcykel med, en icke obetydlig händelse i en pojkes liv på den tiden.